

Links de Bult van Marum, rechts de kerk, die uit de dertiende eeuw stamt

De Bult van Marum

Een grafheuvel?
Een molenbelt?
Een schaapstelle?
Een ufo-platform?

In Marum, in Groningen, duikt uit een weilandje naast de dorpskerk een eigenaardig heuveltje op. Met er bovenop een grote eik. Deze Bult is door mensen opgeworpen. Maar wanneer? En waarom? Archeologisch onderzoek heeft het mysterie opgelost.

JAN VAN DOESBURG & JOS STÖVER

De Bult is bij alle inwoners van Marum bekend. Vele generaties zijn er in de sneeuw met een slee vanaf geroetsjt, in dit verder vlakke Groningse land. Of ze hebben, toen de gracht rond de heuvel er nog lag, hier hun eerste schreden op de smalle schaatsijzers gezet. De Bult is een plek van vermaak. Al in 1829 was dat zo, blijkt uit het register van de kadastrale kaart van dat jaar. Toch weet iedereen dat dit niet de oorspronkelijke functie van het heuveltje kan zijn geweest. In de loop der jaren hebben de dorpelingen, maar ook anderen, fraaie theorieën geformuleerd over de ouderdom en de functie van de Bult. Het is een prehistorische grafheuvel! Nee, het is de plek waar een onderaardse gang eindigt van het klooster Trimunt naar Marum. Of nee, het is een molenbelt, want er heeft een molen op gestaan. Of een middeleeuwse stinswier, een heuvel met een verdedigingsstoren! Welnee, het is een bergje waarop schapen bij hoog water droog kunnen staan, een zogeheten schaapstalle. Recentelijk kwam daar nog de hypothese van landingsplatform voor ufo's bij. Voor buitenaards bezoek aan Marum.

De enige overgebleven stins staat in Veenwouden, in Friesland

Puin

De realiteitszin van enkele van deze theorieën mag worden betwijfeld. Maar dit laat onverlet dat de Bult sterk tot de verbeelding spreekt en de mensen intrigeert en bezighoudt. Aan de onzekerheid rond de duiding van de heuvel is nu een einde gekomen. Een uitgebreid booronderzoek, gecombineerd met twee kijkgaten in de top van de Bult, heeft veel duidelijk gemaakt over de ouderdom en de functie ervan. Dit archeologische onderzoek is vorig jaar uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De dorpskerk aan de andere kant van het weilandje wil namelijk de begraafplaats uitbreiden tot op de Bult. En de Rijksdienst had het vermoeden dat het heuveltje wel eens bijzonder zou kunnen zijn. De Bult werd vroeger omgeven door een gracht van acht meter breed en twee meter diep. De grond die bij het graven van de gracht vrijkwam, is gebruikt om het heuveltje op te werpen. In de heuvel bevinden zich grote hoeveelheden puin van mortel en van een fors formaat baksteen. Dit puin ligt in een min of meer rechthoekig spoor van zes bij zes meter. Dit doet vermoeden dat er een vierkant bakstenen gebouw op de Bult heeft gestaan. Scherven uit de heuvel, gecombineerd met de formaten van de bakstenen, wijzen erop dat dit gebouw uit de dertiende eeuw dateert en vermoedelijk ongeveer honderd jaar heeft bestaan. Het werd afgebroken en de stenen zijn waarschijnlijk ter plaatse van mortel ontdaan en afgevoerd voor hergebruik elders.

Zeldzaam

Naast de Bult is een lichte welving in het weiland te zien, van 35 bij 35 meter. Ook deze verheffing is het gevolg van mensenwerk. Op een dunne laag opgebrachte grond bevindt zich een dikke, donkergrijze zandlaag met veel houtskool, verbrande klei en scherven. Hier stonden vermoedelijk een of meer houten gebouwen. Op basis van deze onderzoeksresultaten kan worden geconcludeerd dat de Bult een stinswier is, een heuvel waarop een stins stond. In Groningen noemen ze een stins ook wel 'steenhuus'. Stinsen waren vanaf ongeveer 1200 een wijd verbreid verschijnsel in zowel Friesland als Groningen. Het waren de woonsteeën van de hoofdelingen, zoals de edelen in deze streken werden genoemd. Zij woonden op boerderijen te midden van hun landerijen. Een omgrachte, op een heuvel gebouwde toren diende als adellijk statussymbool en als veilige plaats waar zij zich bij gevaar konden terugtrekken. Dat laatste was geregeld nodig.

In de vetemaatschappij van die dagen werden ruzies vaak oog om oog, tand om tand beslecht. Van de honderden stinzen die hebben bestaan, zijn nog maar weinig resten overgebleven. Hier en daar zijn de heuvels blijven liggen, zoals in Marum, en bij Jellum, Sexbierum en Menaldum in Friesland. Ook op Terschelling zijn er nog twee te vinden, bij Lies en Oosterend. De torens zelf zijn nog veel zeldzamer. Meestal gaat om resten ervan, zoals stukken muurwerk en overwelfde kelders, die hier en daar in latere bebouwing zijn opgenomen. Eigenlijk is alleen de Schierstins in Veenwouden in min of meer oorspronkelijke toestand bewaard gebleven. De huidige openingen in het muurwerk op de begane grond waren vroeger afgedekt met taluds, zodat het leek of de toren op een heuveltje stond. Die Schierstins functioneert tegenwoordig als cultureel centrum en is te bezoeken. Het gebouw geeft een aardig beeld van de leefomstandigheden in zo'n toren. Erg gerieflijk zal het niet zijn geweest. Echt wonen deed men er dan ook niet in. De hoofdelingen verbleven in tijden van pais en vree liever in de boerderij.

Er wordt aan gedacht het terrein als archeologisch rijksmonument te beschermen

In goede staat

De Bult laat zien dat er met archeologisch booronderzoek op snelle en vrij eenvoudige wijze inzicht kan worden verkregen in de cultuurhistorische waarde van een terrein. Daar is geen grootschalige opgraving voor nodig. Die zou bovendien het heuveltje vernietigen. Om de Bult voor de toekomst te bewaren wordt er aan gedacht het terrein als archeologisch rijksmonument te beschermen. Stinsterreinen zijn zeldzaam en de resten van de Marumer stins zijn in goede staat in de grond bewaard gebleven. Voor de uitbreiding van het kerkhof wordt een andere oplossing gezocht. De eigenaar van de Bult – dat is de Protestantse Kerk – en de gemeente Marum bekijken nu in overleg met de Rijksdienst hoe het stinsterrein zo kan worden ingericht dat de geschiedenis van deze interessante plek duidelijk zichtbaar en beleefbaar wordt gemaakt. Ook de actieve historische vereniging van Marum speelt hierbij een rol. Belangrijk is informatievoorziening. Er wordt gedacht aan een maquette van de stins bij de Bult, en zelfs aan een informatiebord langs de A7. Wie wil, moet maar eens kijken. Vanaf de snelweg zijn de kerk en de Bult prachtig te zien. ☒

Jan van Doesburg is senior onderzoeker middeleeuwen en vroegmoderne tijd en Jos Stöver is consultant archeologie voor Friesland, Groningen en Drenthe, beiden bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, j.van.doesburg@cultureelerfgoed.nl & j.stover@cultureelerfgoed.nl.